

บทที่ 5

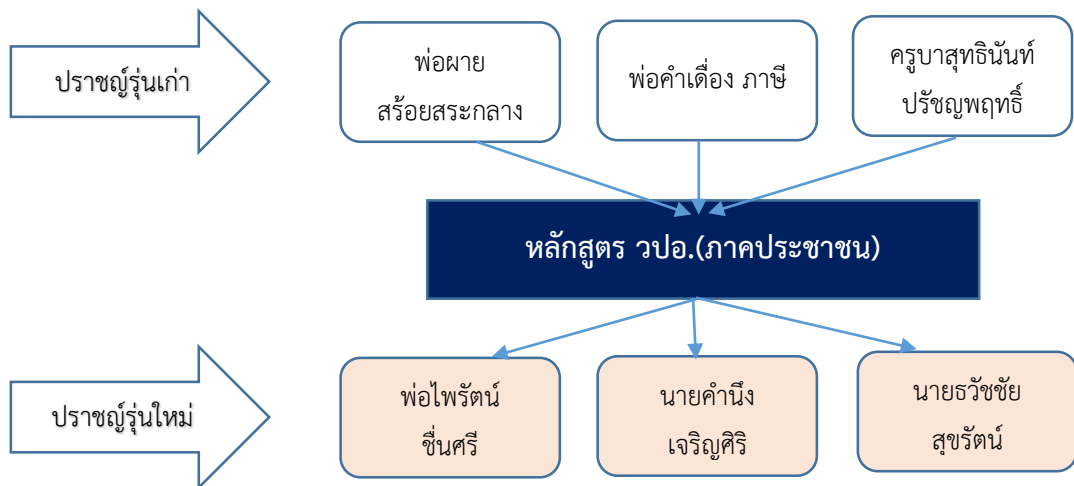
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาท้องถิ่น

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการพัฒนาท้องถิ่นสู่ความยั่งยืน สร้างความสมดุลทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีทฤษฎีใหม่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ประเทศไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเป้าหมายการพัฒนาซึ่งบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 9 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น เนื้อหาในบทนี้ จึงประกอบด้วย ตัวชี้วัดจากการพัฒนา องค์ความรู้เพื่อสร้างความสมดุลซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนา ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า โครงสร้างของปรัชญาที่ว่าความพอเพียงเป็นทั้งผลและวิธีการ (End and mean) จากการกระทำ โดยผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยมีความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน วิธีการตามความพอเพียงเป็นความสมดุลของการกระทำทั้งหมดและผลจะนำไปสู่ความยั่งยืน การพัฒนาท้องถิ่นมีความจำเป็นต้องใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักยึดในการพัฒนาในบทนี้ จึงเน้นรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นกับการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทบาทปราชญ์ชาวบ้านผ่านชุมชนต้นแบบ และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ปราชญ์ชาวบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น

กลุ่มบุคคลที่มีนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด และส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการยึดหลักของการพึ่งตนเองให้มากที่สุด การปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้ดี คือ ปราชญ์ชาวบ้านที่กระจายกันอยู่ในแต่ละภูมิภาค ในส่วนของภาคอีสานมีเครือข่ายพหุภาคีปราชญ์ชาวบ้าน และในส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์มีปราชญ์ชาวบ้าน 3 ท่าน นับว่าเป็นปราชญ์แห่งแผ่นดินคนสำคัญที่ต้องกล่าวถึง ได้แก่ พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และพ่อคำเตื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และขยายผลแนวคิดสู่คนรุ่นใหม่รวมตัวกันเป็นกลุ่มคนเครือข่ายลูกหลานปราชญ์ โดยการส่งต่อแนวคิดและการดำเนินงานผ่านหลักสูตร วปอ. (ภาคประชาชน) ซึ่งพ่อคำเตื่อง ภาษี ได้อธิบายไว้ วปอ.(ภาคประชาชน) ย่อมาจาก “วิทยาการกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันเองภาคประชาชน” เป็นหลักสูตรอบรมสำหรับเกษตรกรผู้ที่มีรายรับไม่สมดุลกับรายจ่าย ผู้ที่ต้องการปลดหนี้ผู้ที่ประสบปัญหาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวผู้ที่ขาดทุนความสุข ผู้ที่อยากเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเองจากที่ “อยู่ร้อนนอนทุกข์” มาเป็น “อยู่เย็นเป็นสุข” ด้วยหลักการง่ายๆ นั่นคือ “ความพอเพียง” (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2565 : 78-79) ซึ่งมีศูนย์

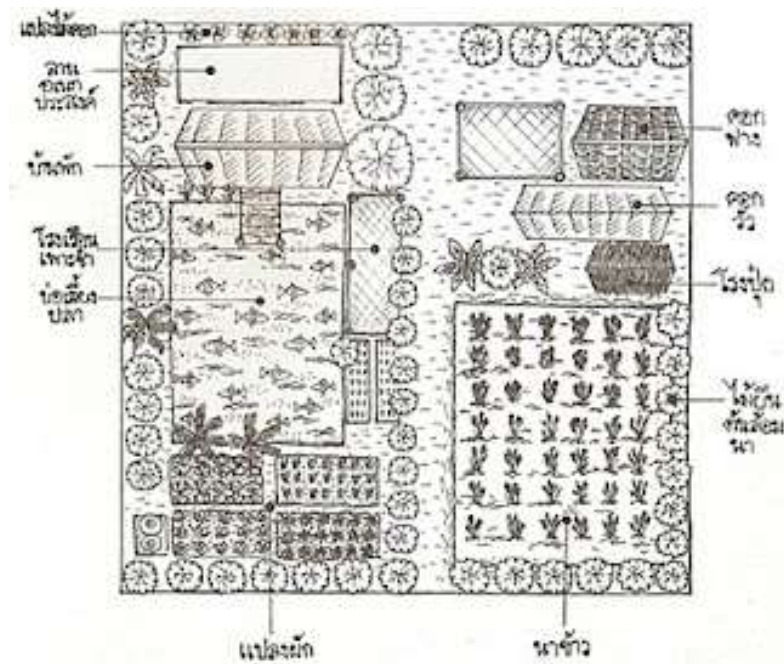
การเรียนรู้ของพ่อปราชญ์จัดให้มีการฝึกอบรมให้กับประชาชนที่สนใจ และดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องหลายปีทำให้การขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจสู่การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมขยายตัวเพิ่มขึ้นกับปราชญ์รุ่นใหม่ ด้วยรูปแบบการส่งต่อความรู้และแนวคิดจากปราชญ์รุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งดังนี้

ภาพที่ 5.1 รูปแบบเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์

การทำเกษตรประณีต

การทำเกษตรประณีต โมเดลขนาดเล็กเพื่อการพึ่งตนเองในรูปแบบ “เกษตรประณีต” เป็นการใช้พื้นที่ขนาดเล็กได้ให้ความสำคัญกับการดูแลเอาใจใส่ ปลูกพืชผสมผสาน โดยใช้ขนาดพื้นที่ 1 ไร่ เพื่อเป็นรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมเป็นต้นแบบการทำเกษตรแนวใหม่ สร้างแหล่งอาหารพึ่งตนเองในระดับครอบครัว และขยายสู่ชุมชน ท้องถิ่น **เกษตรประณีต** พ่อผาย สร้อยสรกลาง และคณะ (2549) ได้ให้หลักไว้ว่า การทำเกษตรประณีตต้องอาศัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยึดหลักการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริในหลวงรัชกาลที่ 9 เริ่มจากรู้จักตนเองด้วยการรู้จักพอ รู้จักอดรู้ไว้เพื่อลดรายจ่าย และรู้จักออมด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมไม้ยืนต้น ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร ส่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหา มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดชุดความรู้ใหม่ในการทำเกษตรพัฒนาตนเองอยู่เสมอๆ เช่นเดียวกับครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ (2550) เกษตรประณีตไม่ใช่เพียงกิจกรรมแต่เป็นกระบวนการ วิธีเรียน วิธีทำ ต่อไปคนทำเกษตรจะทำอะไร ต้องมีความประณีตมากขึ้น และทำแบบผสมผสาน ดูแลเอาใจใส่ หมั่นศึกษา หมั่นทดลองต่อไปการทำเกษตรจะกลายเป็นวิธีการเรียน วิธีการทำของชาวบ้าน สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากบทสะท้อนความข้างต้นชี้ให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตหรือการทำเกษตรบนฐานความรู้ ความรอบรู้ รอบคอบมากขึ้น ต้องมีการออกแบบวิเคราะห์ปัจจัยความจำเป็นให้รอบด้าน

ภาพที่ 1 ตัวอย่างผังแปลงเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้าน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ทำงานกับนักวิชาการคนสำคัญของประเทศหลายคน เช่น ในปี 2539 มีอาจารย์เสน่ห์ จามริก เข้ามาร่วมทำโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้กลุ่มผู้นำชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และพ่อคำเตื่อง ภาษี ทั้ง 3 ท่าน คือปราชญ์ชาวบ้านบุรีรัมย์ที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้กระจายพื้นที่ไปยังพื้นที่ของตนเองเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสถานที่จัดอบรมเผยแพร่ความรู้ขยายผลสู่ประชาชนอย่างกว้างขวางเพิ่มมากขึ้นและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ทั้ง 3 ท่าน ที่มีที่มาของปัญหาและพื้นที่ต้นแบบมีความแตกต่างกัน ดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ไอ้ได้น้อย ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตั้งอยู่ที่บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ (พ่อผาย สร้อยสระกลาง เสียชีวิตแล้ว) องค์ความรู้ที่พ่อผายได้จากประสบการณ์ตรง คือ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาที่แห้งแล้งให้เป็นนาที่มีแหล่งน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์ โดยการลงมือปฏิบัติเอง พ่อผายได้ใช้หลักคิด "อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้" ซึ่งหมายความว่า เราเป็นชาวนาจะให้ไปเป็นนายอำเภอ เป็นหมอ ฝันธรรมชาติไม่ได้ จึงตั้งมั่นว่าจะเป็นชาวนาที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญต้องมีความสุข นั้นหมายถึงการมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอิสรภาพ และเข้าถึงธรรมะโดยเฉพะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง จากแนวคิดที่ได้พ่อผาย สร้อยสระกลาง จึงเริ่มวางแผนทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยคิดว่าปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดสำหรับการทำเกษตร คือ น้ำ จึงได้ตัดสินใจแบ่งพื้นที่นา 15 ไร่ เพื่อขุดสระด้วยจอบแต่

ประสบปัญหาเนื่องจากภรรยาไม่ยอมให้ขุด เพราะเห็นว่าพื้นที่นาที่มีอยู่น้อย ถ้าขุดสระพื้นที่เพาะปลูกก็จะเหลือน้อย แต่ด้วยความแน่วแน่และมุ่งมั่น พ่อผายจึงตัดสินใจขุดสระน้ำด้วยจอบเพียงลำพังใช้เวลา 8 เดือนจึงประสบผลสำเร็จ เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนทำให้สามารถกักเก็บน้ำจนเต็มสระได้ จากนั้นก็ไปเรียนเรื่องการเพาะเลี้ยงปลา หลักจากนั้นได้นำพันธุ์ปลาจำนวน 1,000 ตัวมาเลี้ยงในสระ เมื่อปลาโตเต็มที่ ก็ได้ออกอุบายให้ภรรยามาช่วยจับปลา เมื่อภรรยาเห็นปลาที่อยู่ในสระก็ดีใจ จึงยอมรับแนวคิดของพ่อผายในที่สุด การกระทำนี้เป็นการทำเป็นตัวอย่างให้เห็น เป็นการหาแนวร่วมในระดับครอบครัวก่อน (สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560)

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตมาเป็นเวลากว่า 50 ปีแล้ว (พ่อผาย สร้อยสระกลาง เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2565) โดยการทำเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ ขุดบ่อเลี้ยงปลาไว้บริโภคในครัวเรือน หากเหลือก็แบ่งปันเพื่อนบ้าน และขายสร้างรายได้ อีกทั้งเลี้ยงเป็ด ไก่ สุกร เพื่อนำมูลไปทำเป็นปุ๋ยคอกใส่नाข้าว หรือพืชผักที่ปลูกไว้แทนการใช้สารเคมี นอกจากพ่อผาย จะเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ยังได้ถ่ายทอดความรู้ตามแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ให้กับชาวบ้าน เกษตรกร ทั้งในบุรีรัมย์ และจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงเกษตรกรจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมเกือบ 2 หมื่นคน ทำให้ผู้ที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอยู่ มีกิน จนถึงทุกวันนี้ (คมชัดลึกออนไลน์ 2559) พื้นที่นาที่เคยแห้งแล้งปัจจุบันเป็นศูนย์เรียนรู้โอ้ไต้้น้อย ที่เปิดให้ศึกษาดูงาน เป็นที่จัดอบรมของหน่วยงานต่างๆ ที่ประชุมเครือข่ายประชาชนชาวบ้าน มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีลูกหลานสืบทอดแนวคิดดำเนินกิจกรรมสานต่อสิ่งที่พ่อผาย ได้ทำไว้ต่อยอดเพิ่มเติมด้วยความรู้ใหม่ ของรุ่นลูกหลาน เช่น การแปรรูปผลผลิตจากเกษตร กลั้วยทอด หน่อไม้ดอก การขยายพันธุ์ไม้ การเพาะกล้าไม้ เป็นสินค้าของศูนย์เรียนรู้

ภาพที่ 5.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโอ้ไต้้น้อย

มหาชีวาลัยอีสาน ของพ่อครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ตั้งอยู่ที่บ้านปากช่อง ตำบลนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ (พ่อครูบาสุทธินันท์ เสียชีวิตแล้ว) ต้นแบบของพื้นที่ คือ การพัฒนาพื้นที่ดิน ดอนที่ปลูกอะไรไม่ได้เพราะดินไม่ดีให้มาเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ พ่อครูบาได้มาปลูกป่าเป็นสิ่งนำ ความชุ่มชื้นให้ดิน ใบไม้เป็นปุ๋ยสร้างจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ ทำให้ดินเริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ เพราะมีปลูกไม้ ตามแนวทางของในหลวงรัชกาลที่ 9 ปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง มีการ นำระบบน้ำใต้ดินมาใช้ในพื้นที่ พ่อครูบาสุทธินันท์ มีลักษณะพิเศษกว่าปราชญ์ทั่วไปคือการเขียนหนังสือ หรือถ่ายทอดความรู้มาเป็นเอกสารวิชาการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะได้อย่างกว้างขวาง และเป็นผู้ที่ เรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา มหาชีวาลัยอีสานจึงเน้นการแปรรูปไม้ เพราะมีพื้นที่ป่ากว่า 200 ไร่ มี ไม้หลายระดับ ไม้โตเร็ว ไม้โตช้า ไม้กินผล ไม้สมุนไพร นำมาแปรรูปเป็นถ่านสำหรับเป็นเชื้อเพลิง แปรรูป ถ่านไบร์โอซา ที่มีเตาเผาถ่านไบร์โอซาที่ใหญ่ที่สุด นวัตกรรมเตาเผาที่เป็นจุดเด่น แปรรูปไม้สำหรับสิ่ง ปลูกสร้าง การทำเฟอร์นิเจอร์ ฯ เป็นต้น นอกจากนี้มีการปลูกพืชผักให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีคณะ ศึกษาดูงานหน่วยงานต่างๆ จำนวนมาก เพราะมีฐานเรียนรู้หลายฐาน

ภาพที่ 5.3 รับคณะศึกษาดูงาน และสภาพป่าที่สมบูรณ์

ภาพที่ 5.4 เตาเผาถ่านผลิตถ่านไบร์โอซา และถ่านเพื่อเป็นเชื้อเพลิง ฐานเรียนรู้ของมหาชีวาลัยอีสาน

พ่อครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพยุหะ ได้พิสูจน์การปลูกป่าแก้ปัญหาพื้นที่แห้งแล้งได้ และการปลูกป่าให้ประโยชน์ได้หลายอย่างนอกจากได้ประโยชน์จากไม้โดยตรง ยังได้ประโยชน์ทางอ้อมมีสมุนไพรเป็นแหล่งอาหาร ไข่แดง หน่อไม้ ผักหวาน เห็ด ผักป่า เป็นต้น เมื่อดินมีความสมบูรณ์สามารถที่จะปลูกอะไรเพื่อไว้เป็นแบบอย่างในเรื่องอื่นๆ ได้อีก มหาชีวาลัยอีสานที่พ่อครูบาสุทธินันท์ได้สร้างไว้มีองค์ความรู้มากมายให้ต่อยอดเป็นคนต้นแบบที่ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจนเห็นผล และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจขยายผลต่อไปได้อย่างกว้างขวาง ปัจจุบันมีภรรยา (แม่ฉวี ปรัชญพยุหะ) เป็นผู้ดูแลพื้นที่ถ่ายทอดความต่อจากพ่อครูบา

สถาบันฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย ของพ่อคำเตื่อง ภาษี ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อคำเตื่อง ภาษี องค์ความรู้ได้พัฒนาพื้นที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ **การพัฒนาพื้นที่น่าน้ำท่วมเป็นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยการทำเกษตรผสมผสาน** พ่อคำเตื่อง ภาษี ได้ซื้อที่ดินเพื่อทำนาสมัยนั้นราคาไม่แพง แต่เจอปัญหาน้ำท่วมทำให้ปลูกข้าวไม่ได้เลย จึงได้เริ่มมาสนใจการบริหารจัดการพื้นที่ขุดร่องน้ำเพื่อจะได้เอาดินถมกันไม่ให้ให้น้ำท่วมได้ มีพื้นที่ไว้ปลูกพืชที่เป็นต้นไม้ และทำเกษตรประณีตในระยะแรกเพื่อการสร้างแหล่งอาหารให้ครอบครัว ปลูกไผ่กันดินฝั่ง และปลูกไม้ เช่น ยางนา ตะเคียน ประดู่ การทำเกษตรผสมผสาน สถาบันฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย เป็นพื้นที่ต้นแบบในการสืบสานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสถานที่จัดฝึกอบรมให้ความรู้ ให้หลักคิดในการดำเนินชีวิตบวรวิถีของการพึ่งตนเอง พ่อคำเตื่อง ภาษี มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ และวิเคราะห์สถานการณ์ให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคม และการขยายเครือข่ายสู่คนรุ่นใหม่ นอกจากนี้พ่อคำเตื่องภาษียังได้ขยายพื้นที่ไปพัฒนาพื้นที่แห่งใหม่ที่ตำบลตูมใหญ่ อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ การปลูกป่าในสวนยางพารา ทำเกษตรผสมผสานที่ได้ออกแบบ พื้นที่สร้างจิตภูมิทัศน์ที่น่าสนใจมากเป็นอีกตัวอย่างที่เหมาะสมกับยุคสมัย ภายใต้ชื่อศูนย์เรียนรู้ “ดาวดวงใหม่บนโลกใบเดิม” เป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ในยุคที่มีเครื่องมือสะดวกมากขึ้น จัดการพื้นที่เพื่อรองรับการเรียนรู้และรองรับตนเองในวัยผู้สูงอายุ พ่อคำเตื่องทำบ้าน ขึ้นเดียวเพื่อให้เหมาะสมกับวัย และการทำถนนเข้าแปลงกว้างรถยนต์เข้าไปถึงแปลง มีความต่างกับพื้นที่ที่อำเภอแคนดงที่มีลักษณะพื้นที่แตกต่างกัน ศูนย์การเรียนรู้ดาวดวงใหม่บนโลกใบเดิม มีการปลูกป่าผสมผสานกับป่ายางพารา วางระบบน้ำได้ดีทำให้ต้นไม้เติบโตได้รวดเร็ว มีคณะศึกษาดูงาน และจัดฝึกอบรมขยายผลสู่การพัฒนาของหน่วยงานต่าง ๆ และผู้สนใจในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก

ด้วยประสบการณ์ที่พ่อปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง เป็นพลังในการพัฒนาจังหวัด และก่อเกิดกลุ่ม และเครือข่ายต่างๆ จำนวนมาก เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนวิวกองทุนหมุนเวียน กองทุนสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ นับเป็นการสานพลังรากฐานของการพัฒนาที่นำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนที่เกิดจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงอย่างปราชญ์ชาวบ้านจนทำให้ได้รับการยอมรับและได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ ให้เป็นคนต้นแบบในการดำเนินชีวิตและผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง ธวัชชัย เพ็งพินิจ (2562) ได้สรุปองค์ความรู้การทำเกษตรประณีตหรือเกษตรตามรูปแบบของปราชญ์

ชาวบ้าน นั้นมีองค์ความรู้สำคัญ ประกอบด้วย 1) มีความพอเพียง 2) ใช้พื้นที่อย่างละเอียดละออ 3) เลี้ยงและปลูกสิ่งที่กินได้ 4) สร้างประสบการณ์ตรง และ 5) พึ่งตนเอง ในส่วนของความเป็นคนต้นแบบ ประกอบด้วย การพัฒนาแนวคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง และรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพากันเอง การดำเนินงานในการน้อมนำหลักปรัชญาสู่การปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ใน 3 รูปแบบ รัชชชัย เฟ็งพินิจ (2562)

1. รูปแบบพออยู่พอกิน เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวเน้นความหลากหลาย หากเหลือก็กินแบ่งปันญาติมิตร
2. รูปแบบเหลืออยู่เหลือกิน เป็นรูปแบบการผลิตบนฐานของการปรับกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกิจกรรมขายเพิ่มขึ้น
3. รูปแบบก้าวหน้า เป็นการผลิตที่ดำเนินการบนฐานความรู้จนเกิดความมั่นใจ จึงขยายพื้นที่การผลิตมากขึ้นทั้งชนิดและกิจกรรม นำไปสู่การสร้างเครือข่ายยกระดับการพัฒนาเพิ่มขึ้น

พ่อผาย สร้อยสระกลาง

ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพทุทธิ

พ่อคำเตื่อง ภาซี

ภาพที่ 5.5 ประชาชนชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้นำหลักปรัชญาสู่การพัฒนาท้องถิ่น

เมื่อผายสร้อยสระกลาง พ่อครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพทุทธิ เสียชีวิต พ่อคำเตื่อง ภาซี ได้เป็นตัวแทนสืบสานแนวทางของประชาชนบ้าน ด้วยการขยายผลสู่คนรุ่นใหม่ ในนามเครือข่ายลูกหลานประชาชน เนื่องจากประชาชนบ้านคนสำคัญของภาคอีสานหลายคนชราภาพ และเสียชีวิตไป ทำให้ความรู้และแนวคิดสำคัญได้หายไปด้วย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยพ่อคำเตื่อง ภาซี สร้างเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาบุรีรัมย์ให้เป็นเมืองที่น่าอยู่ที่สุดในโลก ที่เน้นการสร้างพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์จึงจะเกิดความมั่นคงและยั่งยืนส่งถึงรุ่นลูกหลาน โดยการปลูกป่าสร้างต้นไม้ที่เป็นต้นทางของความอุดมสมบูรณ์ สอดคล้องกับพระราชดำริในหลวงรัชกาลที่ 9 ปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง และมีการจัดอบรมหลักสูตรบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐด้วยการใช้พื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ ในนามเครือข่ายประชาชนบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้มีกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทและขยายพื้นที่ได้เร็วมากขึ้น เช่น กลุ่มบัณฑิตคืนถิ่น กลุ่มคนบ้าปลูกป่า กลุ่ม

เครือข่ายลูกหลานปราชญ์ เป็นต้น ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่บทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านยังเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานต่างๆ นำแนวคิดสู่การกำหนดนโยบาย และผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ต้นแบบของการชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

การทำเกษตรประณีตหรืออาชีพใดๆ เริ่มจากการปรับแนวคิด คือการหันมาพึ่งตนเองให้มากโดยยึดหลักธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เน้นการยึดตลาดและไม่หวังผลอย่างรวดเร็ว เพราะการทำให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนนั้นจะต้องวิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยและยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สำคัญที่ปัจจัยดำรงชีพต้องไม่ขาดแคลน ดังที่ปราชญ์ชาวบ้านได้ทำเกษตรในรูปแบบเกษตรประณีต เกษตรผสมผสาน ที่คำนึงถึงดิน น้ำ ป่า และความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จได้ ประกอบด้วยปัจจัย 5 ด้าน (ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน, 2547 อ้างใน นภาพร เวชกามา, 2560 : 18-19) ดังนี้

1. ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการทำเกษตรประณีต เกษตรกรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเอง เช่น ความรู้ในการจัดการเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ ในกระบวนการดำเนินการจะมีศูนย์เรียนรู้ ที่มีผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดทั้งแนวคิด และประสบการณ์ รวมทั้งการปฏิบัติตนของปราชญ์ที่เป็นรูปธรรมให้กับผู้สนใจทั้งในและนอกเครือข่าย เครือข่ายและศูนย์เรียนรู้จะจัดให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีเวทีพูดคุยในระดับต่างๆทั้งในกลุ่ม และเครือข่าย นอกจากนี้ยังต้องเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และทางอินเทอร์เน็ต และสมาชิกต้องมีเวลาในการเรียนรู้กับเครือข่าย

2. ทุน เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ประกอบด้วยทุนทางสุขภาพต้องมีแรงงานที่แข็งแรงในครัวเรือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทุนทางสังคม ได้แก่ ญาติสนิทมิตรสหายที่จะมีมารวมตัวกันอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมคิดร่วมเรียนรู้และร่วมทำ ทุนที่เป็นเงิน สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย ซื่อพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ สร้างคอกสัตว์ และทุนทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ที่ดิน ซึ่งควรมีที่ดินไม่น้อยกว่า 1 ไร่ สำหรับเป็นพื้นที่ในการผลิตต้นไม้แหล่งน้ำ

3. การจัดการ เป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด เพราะการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปได้ให้ เป็นไปได้ และการจัดการบวกกับความรู้เดิมจะช่วยให้เกิดความรู้เดิมจะช่วยให้เกิดความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหาต่างๆได้ การจัดการประกอบด้วย การวางแผน ในการวางแผนนั้นต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายชีวิต มีการวางแผนการใช้พื้นที่ เช่น อยู่อาศัย แหล่งน้ำ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ปลูกไม้ใช้สอยปลูกสมุนไพร ปลูกพืชล้มลุก และพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเน้นความสมดุลและการเกื้อกูลกันของพืชและสัตว์ให้เกิดระบบนิเวศน์แผนการตลาด มีการแบ่งหน้าที่ในครอบครัว และมีเวทีระดมสมองของเครือข่าย

4. การประเมินผล มีการเตรียมการจดบันทึกบัญชีรับ – จ่าย บันทึกการใช้แผนงาน บันทึกปริมาณผลผลิตที่ได้รับ และต้องมีทุนที่พอเพียงเป็นตัวสนับสนุน แรงบันดาลใจให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์

5. มีพื้นฐานความคิดที่จะดำรงอยู่ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือการเน้นชีวิตที่มีความสุข แทนชีวิตที่ร่ำรวยด้านวัตถุและทรัพย์สินเงินทอง เป็นชีวิตที่เรียบง่ายประหยัดและอดออมไม่หรูหรา ฟุ่มเฟือย

ภาพที่ 5.6 พ่อคำเตื่อง ภาชี ศูนย์เรียนรู้ดาวดวงใหม่บนโลกใบเดิม

ปราชญ์รุ่นใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์มีเครือข่ายปราชญ์รุ่นใหม่ที่ได้รับการอบรมบ่มเพาะจากปราชญ์รุ่นพ่อ หรือรุ่นเก่า ที่เป็นที่ยอมรับมีจำนวนหลายคน เช่น **พ่อไพรัตน์ ชื่นศรี** อดีตข้าราชการครู ได้ลาออกจากข้าราชการครูมาดำเนินชีวิตวิถีปราชญ์มีศูนย์เรียนรู้ คือ ศูนย์เรียนรู้บ้านแสงจันทร์ อำเภอสตึก นำบทบาทของครูมาเป็นครูที่เน้นทักษะวิชาชีพที่ลงปฏิบัติเอง ทดลองเอง และเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน **นายคำนิง เจริญศิริ** มีความโดดเด่นด้วยการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าไร้ประโยชน์ของชุมชนมาพัฒนาเป็นพื้นที่ปลูกป่าชุมชนและเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอสตึก การพัฒนาระบบน้ำชุมชนอย่างครบวงจร เพื่อส่งเสริมอาชีพเกษตรอินทรีย์สร้างรายได้ให้กับสมาชิก และแหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน โมเดลบ้านตามา เป็นตัวแบบการพัฒนาให้กับพื้นที่อื่นๆ นำไปประยุกต์ใช้ ส่วนการดำเนินงานปราชญ์รุ่นเก่าและรุ่นใหม่ประสานเชื่อมโยงหนุนเสริมซึ่งกันและกัน สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนนาย**ธวัชชัย สุขรัตน์** ศูนย์บ้านดินภูเขาไฟ อยู่ที่บ้านใหม่วัฒนา อำเภอนางรอง มีความโดดเด่น ปลูกป่าควบคู่สมุนไพรร เน้นด้านสุขภาพด้วยการแปรรูปสมุนไพรร การนวด การพอกหน้า ซึ่งใช้สมุนไพรรในป่าของตนเอง ปราชญ์รุ่นใหม่ทุกคนผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร วปอ. (ภาคประชาชน) ซึ่งให้เห็นถึงแนวคิดของปราชญ์มีคณรุ่นใหม่นำไปปฏิบัติ และทำได้ดีมาก ขึ้นเพราะปราชญ์รุ่นใหม่มีความรู้ด้านการแปรรูป ด้านการตลาด และด้านการจัดทำสื่อ ทำให้ก้าวหน้าได้เร็วกว่าปราชญ์รุ่นเก่า

แนวคิด ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่ไปกับการความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งจะสามารถช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศ ได้อย่างยั่งยืน สมถะ ต้นติวะชุก (2565 : 58-59) ได้บันทึกเล่าถึงพระราชดำริของในหลวง รัชกาลที่ 9 ในหนังสือทรงแผ่นดินไว้ว่า ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ การเอาคนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่เอาปลาเป็นศูนย์กลางให้เอาความต้องการของคนมาก่อน คนต้องการป่าที่ซึ่งมี 3 ชนิด คือ

ชนิดแรก คือ **ไม้เนื้อแข็ง** สำหรับปลูกบ้าน ทำรั้ว พวกนี้ส่วนมากโตช้าแต่ไม่มีปัญหาเพราะนานๆ ใช้น้ำ ไม้ได้ปลูกบ้านทุกวัน รอได้

ไม้ที่สอง คือ **ไม้กิน** ทุกอย่างทั้งเป็นไม้ผล ผัก จะกินอะไรก็มีอยู่ในป่า จะกินก็เดินเข้าป่าอันนี้ ต้องโตทุกวัน งอกทุกวันเพื่อให้มีทยอยกินได้ทุกวัน

ไม้ที่สาม คือ **ไม้เชื้อเพลิง** เพราะว่าพวกเรา (หมายถึงคนสังคมเมือง) อยู่ในวัฒนธรรมแก๊ส แต่ชาวบ้านเขาไม่มี เมื่อใช้ฟืนมันต้องมีไม้อีกประเภทคือแตกเร็ว แตกให้ทันกับการถูกเผา ในอัตราหมุนเวียนของการใช้ เพราะฉะนั้นประโยชน์สามอย่างเกิดขึ้นตามไม้สามชนิดแล้ว **กล่าวคือ ปัจจัยที่หนึ่งเพื่อกิน ปัจจัยที่สองพลังงาน ปัจจัยที่สามสำหรับใช้สอย และประโยชน์ที่สี่คือเป็นป่านั่นเอง** ป่าที่ให้ความชุ่มชื้นอนุรักษ์ดินและน้ำสร้างระบบนิเวศที่สมบูรณ์

สรุปประโยชน์ป่าไม้ 4 อย่าง ประกอบด้วย

1. สำหรับใช้สอย การปลูกต้นไม้ให้เป็นป่าไม้ สำหรับทำเครื่องใช้สอยในครัวเรือน อาทิ ทำฟืนเผาถ่าน ทำงานหัตถกรรม หรือทำน้ำยาซักล้าง ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น มะค่าตีควาย หวาย ไม้ หมีเหม็น
2. สำหรับกิน นำมาเป็นอาหาร อาจจะเป็นผล ใบ ราก หัว ส่วนต่างๆ ของไม้แต่ละชนิด หรือการเป็นยาสมุนไพร
3. ไม้เศรษฐกิจ เป็นแหล่งรายได้ของครอบครัว นำไม้มาจำหน่าย การปลูกต้นไม้ที่ใช้เนื้อไม้ และไม้เชิงเศรษฐกิจให้เป็นป่า ไม้กลุ่มนี้เป็นไม้อายุยืนเพื่อใช้สร้างบ้าน ทำเครื่องเรือน ต้นไม้กลุ่มนี้ เช่น ตะเคียนทอง ยางนา สัก พะยูง ซึ่งปัจจุบันไม่มีมูลค่าที่ค่อนข้างสูง และเป็นหลักค้าประกันต่างๆ ได้ในอนาคต
4. ป่าไม้ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ จะให้ความร่มเย็นช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ท้องถิ่น ช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้นดูดซับน้ำฝน

เรื่องของต้นไม้ ป่าไม้ เกี่ยวข้องกับกฎหมายป่าไม้ที่มีการปรับปรุงแก้ไข อย่างเช่นพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ.2562 โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชน-เอกชน มีส่วนร่วมในการปลูกไม้มีค่าเพื่อการค้า และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนมากขึ้น องค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการและเพิ่มทักษะเพื่อนำไปสู่การขยายผลความรู้สู่การพัฒนาท้องถิ่น คือการปลูกต้นไม้เพื่อการสร้างป่าในระดับครัวเรือน ป่าชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของแต่ละครอบครัว

และปายังเป็นแหล่งอาหารของชุมชนท้องถิ่น เพราะการมีป่าจะเป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศก่อเกิด ผักป่า เห็ด อาหารป่า ที่มีความปลอดภัย เป็นต้น ส่งผลให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งระยะหลังจะให้เห็นสถาบันการเงิน สามารถนำต้นไม้ไปเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ได้ โดยเฉพาะไม้ 58 ชนิดต่อไป

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น คือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นรูปแบบการพัฒนาตามบริบทของท้องถิ่น โดยแนวคิดการตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นการแก้ปัญหาการทำงานของระบบราชการที่แยกส่วน ต่างกระทรวง ต่างกรม ต่างก็ทำงานไปคนละทิศคนละทาง ประชาชนไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควรจะได้ ประกอบกับศูนย์พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีบริบทที่แตกต่างกัน เช่น ดินแตกต่างกัน สภาพสังคม และปัญหาแตกต่างกัน จึงเป็นการย่อบริการราชการให้กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคและทำงานหลายหน่วยงาน อยู่ในศูนย์เดียวกันให้บริการประชาชนได้หลายเรื่อง One-stop Service เพราะจัดอ่อนของข้าราชการนั้นไม่สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ เพราะแยกกันอยู่ ชลประทานไปทาง กรมป่าไม้ไปทาง ชาวไปอีกทาง พี่ชไร้ชสวนไปทาง ที่นาที่ดินไปอีกทาง ไม่เคยได้อยู่ด้วยกัน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2565 : 51-52) ภารกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้

1. เป็นสถานที่เรียนรู้ของราชการ สอนให้ข้าราชการเห็นการทำงานร่วมกันนั้นทำอย่างไร เพื่อให้เห็นแบบอย่างของการทำงานร่วมกัน เนื่องด้วยส่วนใหญ่ระบบรัฐ หรือระบบราชการแยกส่วนกันทำงาน ทำให้ประชาชนได้รับความลำบาก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจึงปรับวิธีการทำงานที่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์ในจุดเดียวกัน เอาประชาชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

2. เป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต ทำให้มีชีวิตเพราะศูนย์การพัฒนาฯ แต่ละศูนย์มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น ที่ห้วยฮ่องไคร้เริ่มจากเป็นป่าโปร่งแล้วไปเป็นป่าเบญจพรรณ จนกลายเป็นป่าดิบชื้น มีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ มีการพัฒนา หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

3. เป็นสถานที่ให้ข้าราชการทำงานร่วมกันแบบ One Stop Service เกิดจากที่เห็นปัญหาของเกษตรกร เป็นเกษตรกรนี้ยุ่งยากมาก จะเอาดินมาตรวจสถานีพัฒนาที่ดินอยู่มุมหนึ่ง เข้ามาหึ่งที่ยากได้ พันธุ์ข้าวสักถุงแต่สถานีข้าวอยู่อีกแห่งหนึ่ง อยากรู้พันธุ์ปลาสถานีปลาก็ไปอยู่อีกที่ กว่าจะได้ของครบ ต้องจ่ายค่ารถไม่รู้เท่าไร ศูนย์ราชการที่เราเห็นที่แจ้ห่มนะ หรือที่เชียงใหม่ หรือที่แต่ละจังหวัดมี ไม่ใช่ศูนย์บริการประชาชน ศูนย์ราชการแบบนั้น คือ การเอาหน่วยงานราชการมาทำงานแห่งเดียวกัน แต่ไม่ใช่ศูนย์บริการประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นศูนย์ศึกษาฯ เป็น One-Stop Service ต้องการปฏิรูปการให้บริการของราชการมาอยู่ร่วมกัน ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้วย เจ้าหน้าที่และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ก็ใช้ด้วยกัน ประหยัดงบประมาณและให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการรับบริการจากรัฐ

จากความสำเร็จและเห็นแนวคิดหลักการในการจัดทำศูนย์การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เล็งเห็นประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ และภาระงานที่ไม่ให้ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานของรัฐ เน้นการ

ให้บริการให้เข้าถึงประชาชนให้ได้มากและประหยัด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต อาชีพของชาวบ้าน เป็นศูนย์การพัฒนาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และประเทศชาติ ด้วยการให้ความรู้ให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ ให้กับประชาชน ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวไว้ในบทที่ผ่านแล้ว

การพัฒนาท้องถิ่นผ่านนโยบายรัฐ

การผลักดันหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นนโยบายรัฐผ่านหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น ตามภารกิจของแต่ละส่วนราชการ ดังนี้

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติและขยายผลสู่การพัฒนาท้องถิ่น ภายใต้แผนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข นับตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีพัฒนาการของการดำเนินงานและประเมินชุมชนให้ได้รับการยกย่องเป็น “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง” แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก ช่วงปี 2549-2551 มีเกณฑ์การพิจารณาหมู่บ้านเศรษฐกิจ 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอกบวบมุข)
2. ด้านการเพิ่มรายได้ (มีอาชีพสุจริต ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
3. ด้านการประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
4. ด้านการเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)
5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัสดุดิบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้)
6. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี)

ระยะที่สอง 2552-ปัจจุบัน ยายผลการทำงานสู่ความยั่งยืนโดย พัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบ มีศักยภาพ 4 ด้าน 32 ตัวชี้วัด ประกอบด้วยดังนี้

ด้านจิตใจและสังคม (สามัคคี มีข้อตกลงข้อมูลหมู่บ้าน มีกองทุน ยึดหลักประชาธิปไตย มีคุณธรรม/จริยธรรม ชุมชนปลอดอบายมุข) 7 ตัวชี้วัด

ด้านเศรษฐกิจ (จัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ รวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ มีการออม มีกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน) 5 ตัวชี้วัด

ด้านการศึกษา (มีและใช้ข้อมูลชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างคุณค่า มีศูนย์เรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน สร้างเครือข่ายการพัฒนา) 7 ตัวชี้วัด

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฯ มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) 4 ตัวชี้วัด

กรมการพัฒนาชุมชน ได้เลือก หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ถูกจัดระดับด้วยเกณฑ์ชี้วัดของ กระทรวงมหาดไทย 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด มาพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในแต่ละระดับ ด้วยกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ตามขั้นตอนในแต่ละระดับ ดังนี้

ระดับ “พออยู่ พอกิน” ผ่านเกณฑ์ จำนวน 10-16 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการใช้ชีวิตพึ่งตนเอง ทำกิน ทำใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และมีการออม ด้ายกิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (ครัวเรือนพัฒนา)
2. ครัวเรือนพัฒนาจัดทำแผนชีวิต นำเข้าสู่เวทีการทบทวนแผนชุมชน
3. ครัวเรือนพัฒนาปฏิบัติกิจกรรมตามแผนชีวิต
4. เพิ่มพูนทักษะการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามศักยภาพและความสนใจ
5. จัดเวทีสรุปผลการพัฒนาครอบครัว ในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบจัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล
6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “อยู่ดี กินดี” ผ่านเกณฑ์ จำนวน 17-22 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพัฒนา ในรูปกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้และขยายโอกาสให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มต่างๆ)
2. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่ม และบรรจุไว้ในแผนชุมชน
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
4. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม
5. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล
6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” ต้องผ่านตัวชี้วัด ครบทั้ง 4 ด้าน 32 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในแบบองค์กรเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในหมู่บ้าน ด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มต่างๆ)
2. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่ม และบรรจุไว้ในแผนชุมชน
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
4. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม
5. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นกลุ่มต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล
6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

โดยสรุปการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จึงเป็นการนำหมู่บ้านที่มีความพร้อม มีผลการปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้เป็นสถานที่เรียนรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ สำหรับหมู่บ้านอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เริ่มต้นในการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การแยกประเภทหมู่บ้านเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย “พออยู่ พอกิน” “อยู่ดี กินดี” และ มั่งมี ศรีสุข” เพื่อใช้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ ให้กับหมู่บ้านที่มีพื้นฐาน หรือสถานการณ์ของหมู่บ้านใกล้เคียงกัน สามารถเรียนรู้ เลียนแบบได้ นำไปประยุกต์ใช้ขยายผลในระดับท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 5.7 ตัวชี้วัดการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด
ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน, 2561

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการประกาศของกรมพัฒนาชุมชนที่น่าสนและเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษาดูงาน และกาปฏิบัติการของการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะ ได้แก่ บ้านหนองตาเข้ม อำเภอหนองเรือ , บ้านหนองเครือ ตำบลลุดเหล็ก อำเภอเมือง, บ้านแดงใหญ่ อำเภอพุทไธสง, บ้านไทยเจริญ อำเภอปะคำ, บ้านชัยสมบูรณ์ ตำบลทุ่ง อำเภอโนนสุวรรณ เป็นต้น ตัวอย่างชุมชนดังกล่าวข้างต้นเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้กับนักศึกษา คณาจารย์ และผู้สนใจ นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน หรือมีศักยภาพที่โดดเด่นไม่เหมือนกัน สะท้อนให้เห็นความหลากหลายของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่มีองค์ความรู้ต่างๆ มากมายให้เรียนรู้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาท้องถิ่นด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและมีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนา ด้วยพระราชบัญญัติการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งมีพันธกิจ

สำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาาระบบบริหารจัดการองค์กร และการพัฒนาท้องถิ่นภายใต้บริบทของแต่ละท้องถิ่น มีแผนการพัฒนาของตนเอง ซึ่งในระยะแรก การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้บริหาร ผู้นำชุมชน และสมาชิกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่การปฏิบัติทั้งในมิติของการบริหาร การส่งเสริมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด การดำเนินงานต่าง ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นโดยตรงด้วยเหตุนี้ อปท. นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนงานอย่างจริงจัง ก็เชื่อว่าประโยชน์สุขจะเกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นโดยตรงตามเจตนารมณ์ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 ประเทศไทย ได้มีการทบทวนแม่บทของการพัฒนาประเทศและได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างเป็นทางการเป็น ครั้งแรกในแผนฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ซึ่งเป็นแผนฯ ที่จะเริ่มประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2566 มาเป็น หลักนำทางการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้งนี้ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ และมุ่งสู่ประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน มีสมรรถนะเพียงพอต่อการบริหารจัดการความเสี่ยง พร้อมทั้งเร่งเพิ่มศักยภาพในการสร้างสรรค์ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันท่วงที (สาคร, 2566) อย่างไรก็ตามองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน โดยสามารถจำแนกความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยงาน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็น 4 ระดับ คือ ไม่เข้าข่าย เข้าข่าย เข้าใจ และ เข้าถึง (อภิชัย พันธเสน, 2564) ดังนี้

ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ระดับ “ไม่เข้าข่าย” หมายถึง องค์กรยังไม่มีภูมิคุ้มกัน ยังมีความเสี่ยงต่อการทุจริต การบริหารองค์กรไม่มีความเป็นธรรม มีความเสี่ยงต่อการกระทำความผิด คนในองค์กรทำงานอย่างไม่มีความสุข

ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับ “เข้าข่าย” หรือการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืน หมายถึง องค์กรที่มีภูมิคุ้มกัน ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใสมีคุณธรรมจริยธรรม จึงไม่มีความเสี่ยงที่จะทำความผิด ซึ่งจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน

ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับ “เข้าใจ” หรือการเป็นองค์กรแห่งความสุข หมายถึง องค์กร ที่มีภูมิคุ้มกันและความพอประมาณไม่มีความเสี่ยงหรือ ล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส มีคุณธรรมจริยธรรม มีการบริหารองค์กรด้วย หลักการทรงงาน รู้-รัก-สามัคคี ทุกคนในองค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับ “เข้าถึง” หรือการเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข หมายถึง องค์กรที่มีภูมิคุ้มกัน ความพอประมาณและมีเหตุผล ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส มีคุณธรรมจริยธรรม ทุกคนในองค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็ใช้ทรัพยากรในการบริหารงานภายในองค์กรอย่างประหยัด โดยใช้ทรัพยากรที่ประหยัดได้สร้างประโยชน์สุข ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ จึงเป็นองค์กรที่มีประสิทธิผล และเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข

ด้วยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่รับผิดชอบให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งด้านสาธารณูปโภคซึ่งเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวม เชื่อมสัมพันธ์กันทุกมิติ ดังตัวอย่างของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลการดำเนินงานที่มีความโดดเด่น ประจำปี 2564 ดังนี้

1. **ด้านสิ่งแวดล้อม : เทศบาลเมืองสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย** ผลงานต้นแบบ “ศีลธรรมกำจัดขยะ” วิสัยทัศน์ของเทศบาลเมืองวังสะพุง “เมืองสร้างสรรค์ เมืองเศรษฐกิจ พัฒนาอย่างยั่งยืน” จากวิสัยทัศน์นำไปสู่การดำเนินโครงการในเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม โครงการศีลธรรมกำจัดขยะ เป็นโครงการที่นำไปสู่การจัดการขยะที่เป็นรูปธรรม ด้วยนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาซึ่งเมืองวังสะพุงเป็นพื้นที่ของอารยะสงฆ์ที่สำคัญ และบทบาทของเทศบาลที่ต้องจัดการเรื่องขยะ และหลักธรรมคำสอนทางศาสนามีความสัมพันธ์กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการขยะจึงเริ่มให้ตระหนักรู้ตั้งแต่ต้นทาง ลดขยะ แยกขยะ ใช้ประโยชน์จากขยะ โดยใช้กลยุทธ์การสร้างวินัยในการจัดการขยะต้นทาง โดยถือศีลธรรมนำการปฏิบัติ สอดคล้องกับนโยบายจังหวัดสะอาดและแผนปฏิบัติการประเทศไทยไร้ขยะ มีความโดดเด่น

1. เพราะการนำเอาเรื่องราววิถีพุทธของดินแดนแห่งอารยะสงฆ์สู่สำนึกรักหวงแหนบ้านเกิด ก่อเกิดการมีวินัยในการจัดการขยะต้นทาง เป็นเมืองปลอดถังขยะ และได้รับรางวัลเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน
2. ก่อเกิดศูนย์การเรียนรู้การจัดการขยะแบบผสมผสาน
3. มีเครือข่ายความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างโดดเด่นและเข้มแข็ง

ภาพที่ 5.8 กิจกรรมการจัดการขยะของเทศบาลเมืองวังสะพุง

ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากโครงการศีลธรรมกำจัดขยะ

1. ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยที่ดี และสิ่งแวดล้อมชุมชนดีขึ้น
2. ประชาชนในพื้นที่ที่มีความภาคภูมิใจกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน
3. เกิดรายได้ในชุมชนจากการดำเนินกิจกรรมและการต้อนรับคณะศึกษาดูงานทั่วประเทศ ชุมชนต้นแบบรองรับผู้มาเยือนแต่ละปีจำนวนมาก ค่าใช้จ่ายของผู้มาศึกษาดูงานส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชน
4. เกิดกระแสสำนึกรักบ้านเกิด ห่วงแหนและรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์บ้านเกิด สะท้อนการเห็นคุณค่าของชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่น
5. เป็นชุมชนต้นแบบในการเรียนรู้และศึกษาดูงานของหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้จังหวัดเลยได้รับรางวัลจังหวัดสะอาด 2 ปีซ้อน

2. ด้านการศึกษา : เทศบาลนครอุบลราชธานี (2565 : 43) มีวิสัยทัศน์ “รวมคนทุกชนชั้น สร้างสรรค์ทุกชุมชน ร่วมพัฒนานครอุบล สู่มหานคร” โครงการ “ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โรงเรียนเทศบาลบูรพาอุบล ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดความรับผิดชอบของสำนักการศึกษาเทศบาลนครอุบลราชธานี ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals : SDGs) และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เทศบาล

นครอุบลราชธานีได้ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนในสังกัดเป็นหน่วยในการเรียนรู้และขยายผลการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปลูกฝังทักษะอาชีพให้กับนักเรียนและชุมชน ภาคีเครือข่ายกว่า 106 ชุมชน และยังเป็นศูนย์เรียนรู้ที่ขยายผลสู่ผู้บริหาร ครู นักเรียนในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร ซึ่งในศูนย์เรียนรู้จะมีรูปแบบการสาธิตองค์ความรู้ด้านต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะฐานเรียนรู้ เช่น โครงการแปลงเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farm) โครงการปุ๋ยหมักแบบพลิกถัง (Compost) โครงการปลูกพืชปลอดสารพิษ (Hydroponic) โรงเรียนปลอดขยะ (Zero Waste School) โครงการทักษะด้านอาชีพ และการใช้โซลาร์เซลล์ในสถานศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นฐานเรียนรู้ที่สามารถไปศึกษาเรียนรู้ ส่งเสริม บ่มเพาะปลูกฝังวิถีคิดให้สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ขณะเดียวกันโรงเรียนที่รับผิดชอบศูนย์เรียนรู้ได้เชื่อมโยงกับผู้รู้จากหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 5.9 มีคณะศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้ของโรงเรียนเทศบาลบูรพาอุบล

ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ

1. เกิดความร่วมมือและรวมกลุ่มระหว่างเทศบาลนครอุบลราชธานี โรงเรียน บ้าน ชุมชน เป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ และการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม
2. เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาทักษะให้กับนักเรียนภายในโรงเรียนเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในอนาคต
3. มีชุมชนกว่า 106 ชุมชน ได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ หรือเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นพลังการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
4. ผู้บริหาร คณะครู เจ้าหน้าที่ และผู้ที่สนใจมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้

4. ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น : เทศบาลตำบลแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์

วิสัยทัศน์ของเทศบาลตำบลแคนดง “แคนดงเมืองน่าอยู่ มุ่งสู่เกษตรเทคโนโลยี การศึกษาดี กีฬาเด่น เน้นเศรษฐกิจพอเพียง” โครงการเด่น “**ปราชญ์บ้านภูมิเมืองแคนดง**” เป็นโครงการส่งเสริมสืบสานมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 8 ด้าน ได้แก่ ด้านศิลปการแสดง ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล ด้านธรรมชาติและจักรวาล ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ด้านกีฬาพื้นบ้านและศิลปะป้องกันตัว ด้านเกษตร และด้านทัศนศิลป์ เพื่อนำพัฒนาความรู้และยกย่องปราชญ์ชาวบ้านให้มีบทบาททางสังคม สอดคล้องกับการจัดการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีงาม ตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวนโยบายการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

ปราชญ์ชาวบ้าน นับเป็นผู้ที่บทบาทสำคัญในการสร้างบ้านแปงเมืองมาแต่อดีต จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องต่างๆ ของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลจัดทำฐานความรู้ จัดให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นใหม่ ก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคม เชื่อมคนทุกช่วงวัย ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีเกิดความรักสามัคคีในชุมชน สร้างสุขภาวะสังคม

ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ

1. ปราชญ์ชาวบ้านได้มีบทบาททางสังคมและได้ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์สู่คนรุ่นหลัง สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป
2. มีแหล่งเรียนรู้ชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คนในชุมชน และนอกชุมชนได้เรียนรู้เพื่อสืบสานและพัฒนา
3. ความรู้ด้านภูมิปัญญานำมาพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าทางวัฒนธรรมของชุม เพิ่มมูลค่าสร้างรายได้ให้กับประชาชน และปราชญ์ชาวบ้านได้รับการยอมรับทางสังคม

ภาพที่ 5.10 ปราชญ์ชาวบ้าน

5. ด้านเศรษฐกิจท้องถิ่น : องค์การบริหารส่วนตำบลปากเรือ จังหวัดยโสธร

วิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนตำบลปากเรือ “ปากเรือเมืองน่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง แหล่งผลิตเกษตรอินทรีย์” ผลการดำเนินโครงการเด่น “การส่งเสริมอาชีพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น หลักสูตรการสานกระติบข้าว” เป็นโครงการที่สร้างรายได้ให้กับสตรีผู้มีรายได้น้อยผู้สูงอายุ โดยการนำวัตถุดิบในท้องถิ่น ไม้ไผ่ กก มาแปรรูปกระติบข้าว การรวมกลุ่มสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ผลผลิตสามารถจำหน่ายในชุมชนและจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ กระติบข้าว เป็นของใช้ในครัวเรือนของชาวอีสาน และเป็นของฝากของที่ระลึก การพัฒนาความรู้ด้วยการออกแบบรูปทรง ลวดลาย ที่หลากหลาย เหมาะกับการเป็นของฝากของที่ระลึก

ภาพที่ 5.11 การสานกระติบข้าวสร้างรายได้ให้กับสตรีและผู้สูงอายุ

ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ

1. การสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชน ทั้งกลุ่มผู้ปลูกกกที่เป็นวัตถุดิบ ผู้ที่สานกระติบข้าว
2. ส่งเสริมกระบวนการกลุ่มอาชีพ ให้มีกิจกรรมร่วมกัน พัฒนาสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน
3. เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น การมีลวดลายใหม่ รูปทรงใหม่ เพื่อเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์

จากตัวอย่างผลงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริหารองค์กรที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในหลายมิติ ที่มีปัจจัยด้านบริบทชุมชนด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายวิสัยขององค์กรปกครองแต่ละแห่งได้กำหนดไว้ ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความสุข มีอาชีพ มีรายได้ และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี อย่างยั่งยืน

บทสรุป

การพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีการขับเคลื่อนทั้งภาคประชาชน โดยเฉพาะเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้วยการเป็นต้นแบบ มีพื้นที่ต้นแบบให้ได้เรียนรู้ถึงผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ส่งต่อแนวคิดและความรู้จากรุ่นสู่รุ่น นโยบายรัฐเนื่องด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง และเป็นกลไกการพัฒนาสู่ความมั่นคงและยั่งยืน มีโครงการของกรมการพัฒนาชุมชน เช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องมีเกณฑ์การประเมินที่มีตัวชี้วัด ภายใต้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้กับประชาชนมากที่สุด มีการขับเคลื่อนและเห็นผลการดำเนินงานในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ทุกภาคส่วนมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความสุขอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น.(2565). องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น พ.ศ. 2564. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2566). ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านพ่อคำเตื่อง ภาษี. **องค์ความรู้ชุด องค์กรคุณธรรมสร้างคนดี สังคมดี 70 ประสพการณ์ ส่งเสริมคุณธรรม“ระเบิดจากข้างใน”** กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- คมชัดลึกออนไลน์. 2559. ตามรอยพ่อ “ผาย สร้อยสระกลาง” ปราชญ์ต้นแบบพอเพียง, เกาะติดข่าวสาร : <https://www.komchadluek.net/news/249447>. สืบค้นวันที่ 30 กรกฎาคม 2566.
- ธวัชชัย เฟ็งพิณีจ และคณะ. 2562. เกษตรประณีต : องค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรต้นแบบ. วารสาร มจร.พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2562) : หน้า 209-224.
- ผาย สร้อยสระกลาง และคณะ. (2549). รายงานการวิจัย “การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมอย่างประณีต 1 ไร่” เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน สาขาปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2553. ออนไลน์ : <https://www.moac.go.th/philosopher-philosopher-preview-382991791804>. สืบค้นวันที่ 31 กรกฎาคม 2566.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2565). คลองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.).